

TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA - TOIMINTAKERTOMUS 2001

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan tehtävät

Opetusministeriön asettaman tutkimuseettisen neuvottelukunnan tehtävänä on siitä annetun asetuksen (1347/1991) mukaan:

- 1) tehdä esityksiä ja antaa lausuntoja viranomaisille tutkimuseettisistä lainsäädäntö- ja muista kysymyksistä;
- 2) toimia asiantuntijaelimenä tutkimuseettisiä ongelmia selvittäessä;
- 3) tehdä aloitteita tutkimusetiikan edistämiseksi sekä edistää tutkimusetiikkaa koskevaa keskustelua Suomessa;
- 4) seurata alansa kansainvälistä kehitystä sekä osallistua aktiivisesti kansainväliseen yhteistyöhön;
- 5) harjoittaa tutkimuseettisiin kysymyksiin liittyvää tiedotustoimintaa.

Neuvottelukunnan kokoonpano

Neuvottelukunnan puheenjohtajana toimi 31.1.2001 saakka kansleri Keijo Paunio (Turun yliopisto) ja varapuheenjohtajana tutkimusprofessori Matti Sarvas (Kansanterveyslaitos). Pääsihteerinä toimi VTL Veikko Launis (Turun yliopisto) ja sihteerinä OTL Toomas Kotkas (Helsingin yliopisto, ajalla 4.2.2000-31.1.2001).

Neuvottelukunnassa oli kahdeksan jäsentä, joilla ei ollut nimettyjä varajäseniä. Jäsenet olivat 31.1.2001 saakka:

Dosentti Jaana Hallamaa (Helsingin yliopisto)
Pääsihteeri Sakari Karjalainen (Suomen Akatemia)
Professori Jorma Palo (Helsingin yliopisto)
Professori Juhani Pietarinen (Turun yliopisto)
Professori Ari Saarnilehto (Turun yliopisto)
Dosentti Mervi Sibakov (TEKES)
Johtaja Marja Simonsuuri-Sorsa (Opetusministeriö)
Apulaisosastopäällikkö Pirkko Skutnabb (Maa- ja metsätalousministeriö)

Opetusministeriö asetti 22.1.2001 uuden neuvottelukunnan kolmivuotiskaudeksi 1.2.2001 - 31.1.2004. Neuvottelukunnan puheenjohtajaksi nimitettiin rehtori Gustav Björkstrand (Åbo Akademi) ja varapuheenjohtajaksi dosentti (nyk. professori) Jaana Hallamaa (Helsingin yliopisto). Neuvottelukunnan pääsihteerinä toimi 1.2. - 31.7.2001 tiedesihteeri Jaana Aalto (Suomen Akatemia) ja 1.8.2001 alkaen OTK, M.A. Salla Lötjönen. Pääsihteerin toimi muutettiin päätoimiseksi 1.8.2001 alkaen ja neuvottelukunnan toimisto sijoitettiin Tieteellisten seurain valtuuskunnan yhteyteen.

Neuvottelukuntaan nimitettiin kahdeksan jäsentä, joiden lisäksi neuvottelukunnan pysyväksi asiantuntijaksi nimitettiin johtaja Marja Simonsuuri-Sorsa opetusministeriöstä. Neuvottelukunnan jäsenet, joilla ei ollut nimettyjä varajäseniä, olivat 1.2.2001 alkaen:

Pääsihteeri Sakari Karjalainen (Suomen Akatemia)
Erikoistutkija Veikko Launis (Turun yliopisto)
Professori Olli Mäenpää (Helsingin yliopisto)
Yliassistentti Sinikka Parkkinen (Joensuun yliopisto)
Professori Amos Pasternack (Tampereen yliopisto)
Tutkimusprofessori Matti Sarvas (Kansanterveyslaitos)
Johtaja Mervi Sibakov (Teknologian kehittämiskeskus)
Professori Irma Sorvali (Oulun yliopisto)

Neuvottelukunta kokoontui vuoden 2001 aikana kahdeksan kertaa. Toiminnan tavoitteena oli kehittää ja valvoa tutkimuseettisten väärinkäytösten selvitysprosesseja, olla näkyvästi esillä tutkimuseettisissä tiedotus-, koulutus ym. asioissa sekä osallistua aktiivisesti tutkimusetiikasta käytävään kansalliseen ja kansainväliseen keskusteluun.

Neuvottelukunnan pääsihteerin toimen kokopäiväistäminen

Neuvottelukunta piti työmäärän lisääntymisestä johtuen välttämättömänä pääsihteerin toimen kokopäiväistämistä ja laati tätä koskevan ehdotuksen opetusministeriölle. Opetusministeriö päätti muuttaa pääsihteerin toimen kokopäiväiseksi 1.8.2001 alkaen. Pääsihteeri sijoitettiin työskentelemään Tieteellisten seurain valtuuskunnassa. Tieteellisten seurain valtuuskunta ja tutkimuseettinen neuvottelukunta asettivat pääsihteerin valitsemista varten työryhmän, johon kuuluivat professorit Paul Fogelberg ja Matti Sarvas ja toiminnanjohtaja Aura Korppi-Tommola TSV:n puolesta sekä professorit Gustav Björkstrand ja Olli Mäenpää, johtaja Marja Simonsuuri-Sorsa, erikoistutkija Veikko Launis ja tiedesihteeri Jaana Aalto tutkimuseettisen neuvottelukunnan puolesta. Pääsihteeriksi nimitettiin työryhmän esityksen mukaisesti OTK, M.A. Salla Lötjönen 1.8.2001 lähtien.

Viranomaisille annetut esitykset ja lausunnot

Tutkijoiden ja elinkeinoelämän väliseen yhteistyöhön liittyviä eettisiä kysymyksiä ja ongelmia pohtineen työryhmän (TEKO) muistio

Opetusministeriö antoi 11.4.2000 tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle toimeksiannon selvittää tutkijoiden ja elinkeinoelämän väliseen yhteistyöhön liittyviä eettisiä kysymyksiä ja ongelmia sekä laatia tätä koskevat suositukset yliopistoille ja Suomen Akatemialle niiltä osin kuin osoittautuu tarpeelliseksi. Tutkimuseettinen neuvottelukunta asetti erillisen työryhmän, jonka puheenjohtajaksi kutsuttiin kansleri Keijo Paunio Turun yliopistosta ja jäseniksi tiedesihteeri Eeva Ikonen Suomen Akatemiasta, johtaja Veijo Ilmavirta Teknillisen korkeakoulun innovaatiokeskuksesta, johtaja Hannele Kuusi Suomen Bioteollisuudesta, pääsihteeri Tapio Markkanen Suomen yliopistojen rehtorien neuvostosta, professori Matti Sarvas Kansanterveyslaitokselta, johtaja Mervi Sibakov Tekesistä ja johtaja Marja Simonsuuri-Sorsa opetusministeriöstä. Työryhmän sihteeriksi kutsuttiin tutkija Toomas Kotkas Helsingin yliopistosta. Työn tuloksena syntynyt muistio luovutettiin opetusministerille 17.1.2001.

Sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntö

Tutkimuseettinen neuvottelukunta antoi sosiaali- ja terveysministeriölle lausunnon Euroopan Neuvoston ihmisoikeuksia ja biolääketiedettä koskevan yleissopimuksen biolääketieteellistä tutkimusta koskevasta alapöytäkirjasta 24.10.2001.

Tutkimuseettisten ongelmien selvittäminen

Tutkimuseettiselle neuvottelukunnalle on raportoitu vuodesta 1994 lähtien useimmat vakavat tutkimusvilppitapaukset, mutta vain osa hyvän tieteellisen käytännön loukkauksista. Vuonna 1998 voimaan tulleissa Menettelyohjeissa hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja tieteellisessä tutkimuksessa ilmenevän vilpin ehkäisemiseksi, käsittelemiseksi ja tutkimiseksi edellytetään, että todetuista tutkimusvilpeistä ja hyvän tieteellisen käytännön vastaisuuksista tulee raportoida yhtäläisesti.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta käsitteli vuoden 1998 aikana viittä vilppiepäilytapausta, joista kolmessa epäily tutkimusvilpistä oli esitetty jo ennen vuotta 1998. Vuoden 1999 aikana neuvottelukunta käsitteli 12 uutta vilppiepäilyä, ja vuoden 2000 aikana kahta uutta epäilyä. Vuoden 2001 aikana tutkimuseettisen neuvottelukunnan tietoon tuli yhteensä seitsemän tapausta, joista neljässä tapauksessa tieto saatiin suoraan tutkimusorganisaatiolta vuoden 2001 aikana. Neuvottelukunta käsitteli itse neljä tapausta, joista yksi käsiteltiin vuonna 2001 sekä paikallistasolla että neuvottelukunnassa. Tapauksessa neuvottelukunta oli samalla kannalla tutkimusorganisaation kanssa siitä, että hyvää tieteellistä käytäntöä oli loukattu.

Laajemmassa aikaperspektiivissä tarkasteltuna käsiteltyjen tapausten tilannetta kuvaa alla oleva tilasto (Kuvio 1). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan tietoon tulleiksi epäilyiksi on laskettu sekä tapaukset, joista se on saanut menettelyohjeen mukaisen tiedoksiannon tutkimusorganisaatiossa suoritetusta

käsittelystä, että ne tapaukset, joista se on saanut tiedon suoraan lausunnonpyytäjältä. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan käsittelemiksi tapauksiksi on tilastoitu vain ne epäilyt, joihin neuvottelukunta on ottanut kantaa arvioimalla epäillyn loukkauksen tai suosittelemalla uudelleenkäsittelemään tutkimusorganisaatiossa. Lausuntopyyntöjä, jotka neuvottelukunta on ohjannut edelleen esimerkiksi ensisijaisesti paikallistasolla käsiteltäviksi, ei ole tilastoitu neuvottelukunnan käsittelemiin. Luvut ovat ohjeellisia, koska tietoja kaikista paikallistasolla käsitellyistä tapauksista ei ole saatu, ja tilastointikäytäntö ei ole ollut kaikkina vuosina täysin yhdenmukainen.

	1994 - 1997	1998	1999	2000	2001
Plagiointi			5 (4) [1]	1 (0) [1]	2 (1) [0]
Alkuperäisen tutkimusidean, -suunnitelman tai -havaintojen anastaminen		3 (3) [0]	4 (3) [0]	1 (1)	2 (1) [0]
Tutkimushavaintojen sepittäminen tai vääristely		1 (1) [0]	1 (1) [0]	2 (1) [0]	1 (1) [0]
Hakemusasiakirjojen tai tutkimusansioiden vääristely			2 (2) [0]		0 (0) [0]
Hyvän tieteellisen käytännön loukkaus	6 (0) [3]	2 (1) [1]	1 (0) [0]	7 (1) [0]	2 (1) [1]
Muu / ei tietoa	6 (0) [2]		6 (2) [0]		
TAPAUKSIA YHTEENSÄ	12 (0) [5]	6 (5) [1]	19 (12) [1]	10 (2) [1]	7 (4) [1]

Neuvottelukunnan tietoon tullut X

Neuvottelukunta käsitellyt (X)

Väärinkäytös todettu [X] (Kaikkia tapauksia ei ole käsitelty loppuun.)

Neuvottelukunnassa vuonna 2001 käsitellyt tutkimuseettiset lausuntopyyntö koskivat:

- kenttätutkimuksia käsittelevän ekskursion oppaan plagioimisepäilyä, jossa neuvottelukunta suositteli esiselvityksen tai tutkinnan suorittamista kyseisessä tutkimusorganisaatiossa;
- väitöskirjatyön vääristely- tai sepittämisepäilyä ja selvitysprosessissa käytetyn asiantuntijan esteellisyyttä, joissa kummassakaan neuvottelukunta ei löytänyt aihetta selvitysten käynnistämiseen uudelleen;
- virantäytön yhteydessä esitetyn ansioluettelon epätarkkuuksia, jossa tutkimuseettinen neuvottelukunta yhtyi tutkimusorganisaatiossa tehtyyn päätökseen hyvän tieteellisen käytännön loukkauksesta;
- julkaisemattoman tutkimuksen yhteydessä syntyneen tutkimuseettisen epäilyn siirtämistä välimiesmenettelyyn, jossa neuvottelukunta suositti tutkimusorganisaation hoitavan asian käsittelyn loppuun organisaation sisäisesti.

Toimet tutkimusetiikan edistämiseksi

Neuvottelukunta on pyrkinyt vuoden 2001 aikana aktivoitumaan erityisesti ennaltaehkäisevällä sektorilla, jota ovat palvelleet pääsihteerin ja muiden neuvottelukunnan jäsenten luentovierailut tutkimusetiikasta eri tutkimusyksiköissä, esimerkkinä pääsihteerin vierailu FIBRE/FIGARE tutkijakoulujen kirjoittajakurssilla Seilissä 25.-26.9., Sinikka Parkkisen luennointi 22.-23.11. metsätieteiden tutkijakoulussa Metsäntutkimuslaitoksen Suonenjoen tutkimusasemalla ja professori Sorvalin luento pohjoismaisen filologian kielitieteilijöiden tutkimusseminaarissa marraskuussa 2001. Huhtikuulle 2002 on valmisteltu yhteistyössä Tieteellisten seurain valtuuskunnan kanssa tutkimusetiikkaa ja uusia tutkimuseettisiä ohjeita koskevaa koulutustilaisuutta valtuuskunnan jäsenseuroille. Neuvottelukunnan toimistosta on saatavilla luentomateriaalia myös itsenäiseen koulutuskäyttöön.

Menettelyohjeiden tarkistaminen

Neuvottelukunta laati voimassaolevat tutkimusvilppiä käsittelevät menettelyohjeensa (Menettelyohjeet hyvän tieteellisen käytännön loukkausten ja tieteellisessä tutkimuksessa ilmenevän vilpin ehkäisemiseksi, käsittelemiseksi ja tutkimiseksi) vuonna 1998. Ohjeet ovat suosituksenluontoiset ja ne suunniteltiin suomalaisen tiedeyhteisön käyttöön erityisesti silmällä pitäen yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa tapahtuvaa tutkimusta.

Huhtikuussa 2000 neuvottelukunta oli lähettänyt yliopistoille ja tutkimuslaitoksille kirjallisen kyselyn, jolla neuvottelukunta pyrki kartoittamaan menettelyohjeiden uudistustarvetta ja luomaan kuvaa niistä tutkimuseettisistä kysymyksistä, jotka tiedeyhteisön näkökulmasta ovat keskeisiä. Kokouksessaan 27.2.2001 neuvottelukunta asetti työryhmän valmistelemaan menettelyohjeiden uudistamista varten. Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin Jaana Hallamaa, jäseniksi Sakari Karjalainen, Veikko Launis ja Matti Sarvas. Sihteereinä toimivat Jaana Aalto (1.2.-31.7.2001) ja Salla Lötjönen (1.8.-31.12.2001).

Työryhmä laati kyselyn pohjalta valmistelemansa uuden menettelyohjeversion valmiiksi kesän aikana, ja 30.8.2001 neuvottelukunta päätti lähettää uuden ohjeluonnoksen laajalle lausuntokierrokselle, johon sisällytettiin nyt yliopistojen ja tutkimuslaitosten lisäksi ammattikorkeakoulut. Tutkimuseettiset ohjeet lähetettiin lausunnolle yhteensä 94 eri kohteeseen, joista 48 tahoa vastasi lausuntopyyntöön. Lausuntojen pohjalta ohjetta työstettiin edelleen, ja tutkimuseettinen neuvottelukunta hyväksyi ohjeen Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen kokouksessaan 7.12.2001. Ohje päätettiin kääntää sekä ruotsiksi että englanniksi ja liittää neuvottelukunnan verkkosivuille sekä painattaa vihkoksi edellisten ohjeiden tapaan. Ohjeiston allekirjoittamistilaisuus päätettiin pitää 3.4.2002. Tilaisuuteen osallistuu myös opetusministeri.

Tieteen päivät 2001

Neuvottelukunta järjesti Tieteen päivillä 11.1.2001 iltapäivä-seminaarin "Tutkimustulosten salailu - Kuka omistaa tiedon?" ja tähän liittyvän paneelikeskustelun. Paikalla oli runsaasti yleisöä. Tilaisuuden esitelmät julkaistiin Tieteessä tapahtuu -lehdessä numero 2/2001.

Yhteistoiminta muiden neuvottelukuntien kanssa

Yhteistoiminta muiden neuvottelukuntien kanssa katsottiin yhdeksi neuvottelukunnan painopistealueiksi, ja yhteinen kokous valtakunnallisen terveydenhuollon eettisen neuvottelukunnan (ETENE), sen lääketieteellisen tutkimuseettisen jaoston (TUKIJA), biotekniikan neuvottelukunnan (BTNK) ja geeniteknikan lautakunnan (GTLK) kanssa järjestettiin 12.12.2001. Sovittiin yhteisohjelmasta vuoden 2003 Tieteen päiville, yhteisseminaarin järjestämisestä syksyllä 2002 ja yhteisesitteen ajantasaistamisesta.

Eettisten toimikuntien verkoston luominen

Eettisten toimikuntien verkoston luominen katsottiin myös tärkeäksi toimintakentäksi. Tilanteen kartoittamiseksi ryhdyttiin valmistelemaan kyselyä lähetettäväksi eri tutkimusorganisaatioihin. Kysely suunnitellaan toteutettavaksi kevään 2002 aikana.

Kansainvälinen toiminta

Puheenjohtaja Gustav Björkstrand osallistui European Science Foundationin varapuheenjohtajana ja asiantuntijatyöryhmän puheenjohtajana dokumenttien "Genetically modified plants", "Use of animals in research (2nd ed.)" ja "Human stem cell research: scientific uncertainties and ethical dilemmas" valmisteluun (ESF Policy Briefing 12, 14 ja 15).

Pääsihteeri Salla Lötjönen osallistui British Medical Journalin verkkoversiossa käytyyn keskusteluun eri maissa omaksutuista toimintamalleista tutkimuseettisten kysymysten käsittelemiseksi.

Varapuheenjohtaja Jaana Hallamaa ja asiantuntijajäsen Marja Simonsuuri-Sorsa osallistuivat Brysselissä järjestettyyn EU:n kokoukseen tieteen etiikasta ja tutkimuksesta 17.9.2001.

Pääsihteeri Salla Lötjönen ja asiantuntijajäsen Marja Simonsuuri-Sorsa osallistuivat Pohjoismaisen ministerineuvoston alaisen bioetiikkakomitean kokoukseen Kööpenhaminassa 26.-27.11.2001, jossa käsiteltiin bioetiikan opettamista eri Pohjoismaissa ja toimia sen edistämiseksi. Salla Lötjönen nimitettiin bioetiikkakomitean toiseksi suomalaisjäseneksi johtaja Marja Simonsuuri-Sorsan tilalle 1.1.2002 alkaen. Salla Lötjönen osallistui myös UNESCO:n International Bioethics Committeeen kokoukseen Pariisissa 12.-14.9., jossa käsiteltiin bioetiikan opetusta, eri kansainvälisten organisaatioiden yhteistoimintaa, genetiikkaa ja teollisoikeuksia sekä tietosuojaa.

Marja Simonsuuri-Sorsa osallistui Euroopan Neuvoston etiikkatoimikuntien kokoukseen Kyproksella 11.-13.11.2001, European Group on Ethicsin ihmisen kantasolujen patentointia koskevaan tilaisuuteen Euroopan komissiossa Brysselissä ja UNESCO:n World Commission on the Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST) järjestyksessä toiseen kokoukseen Berliinissä 17.-19.12.2001.

Professori Irma Sorvali luennoi Antwerpenin yliopistolla käännöstieteestä ja käännöstekstien eettisistä kysymyksistä elintarviketuotannossa Belgiassa, Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken:ssa, 18.-23.4.2001.

Tutkimusetiikkaan liittyvän tiedotustoiminnan edistäminen Suomessa

Tutkijan eettiset valinnat -kirjahanke

Neuvottelukunnan perustama kirjatyöryhmä käynnisti syksyllä 2000 hankkeen laajan tutkimusetiikkaa käsittelevän teoksen toimittamiseksi. Kirjan toimittajiksi kutsuttiin arkkiatri Risto Pelkonen, professori Juhani Pietarinen, pääsihteeri (SA) Sakari Karjalainen ja pääsihteeri Veikko Launis. Kirjassa julkaistavia artikkeleita kerättiin vuoden 2001 aikana. Tutkimuseettisten ohjeiden uudistamisen myötä kirjaan liitettiin neuvottelukunnan uusi ohjeisto Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen. Kirja julkistetaan ohjeen allekirjoitustilaisuudessa 3.4.2002.

Neuvottelukunnan verkkosivujen uudistustyö

Neuvottelukunnan verkkosivujen ajantasaistaminen käynnistettiin elokuussa 2001. Pian kuitenkin huomattiin, että ajankohtaisten muutosten päivittäminen opetusministeriön osoitteessa osoittautui resurssivaikeuksien vuoksi hankalaksi ja ryhdyttiin suunnittelemaan uusia verkkosivuja Tieteellisten seurain valtuuskunnan palvelimelle. Neuvottelukunnan uudet verkkosivut ovat koekäytössä ja aukeavat yleisölle kevään 2002 aikana osoitteessa: www.tsv.fi/tenk.

Neuvottelukunnan jäsenten tutkimusetiikkaa koskevat artikkelit

Neuvottelukunnan jäsenet julkaisivat vuoden 2001 aikana runsaasti tutkimusetiikkaa koskevaa materiaalia, mm. Gustav Björkstrandin kirjoitus Hufvudstadsbladetissa 14.8.2001 "Kloningsförsök skadar forskningen", Veikko Launiksen artikkeli Suomen Lääkärilehdessä 25-26/2001 "Geneettisen tiedon erityisluonne: geenitestauksen eettisiä ongelmia", Salla Lötjönen kokousselostus Suomen Lääkärilehdessä 30-32/2001 Helsingin julistuksen ongelmakohdista, sekä Gustav Björkstrandin ja Olli Mäenpään

kannanotot tiedotusvälineissä loppuvuoden ajankohtaisiin tutkimuseettisiin kysymyksiin. Lisäksi useat neuvottelukunnan jäsenet ovat kirjoittaneet artikkeleita vuonna 2002 ilmestyvään Tutkijan eettiset valinnat -kirjaan.

Yhteydet tiedotusvälineisiin

Talvella 2001 ajankohtaisohjelma M.O.T kiinnostui tutkimuseettisen neuvottelukunnan toiminnasta ja teki tutkimusetiikkaa käsittelevän ohjelman, joka esitettiin kevään ja kesän aikana kahteen otteeseen.

Turun yliopiston tiedotuslehti Aurorassa julkaistiin kolmiosainen tutkimusvilppiä käsittelevä sarja, jonka anonymisoidut tapauskuvaukset perustuvat neuvottelukunnan tietoon tulleisiin tutkimusvilppitapauksiin. Neuvottelukunnan verkkosivuille lisättiin linkki Aurora -lehden verkkosivuille.

Gustav Björkstrand
Puheenjohtaja

Salla Lötjönen
Pääsihteeri